

ZAİFÎ'NİN SİYER-İ NEBÎ ADLI ESERİ

ZAİFÎ'S WORK NAMED SİYER-İ NEBÎ

Doç. Dr. Yakup POYRAZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Kahramanmaraş, Türkiye

ORCID ID: 0000-0003-2443-7533

Şeyma Nur ERGENÇ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Yüksek Lisans Öğrenci, Samsun, Türkiye

ORCID ID: 0000-0002-7012-3773

ÖZET

Bu çalışmada Ankara'da Millî Kütüphane'de 06 Mil. Yz. 3824 arşiv numarasıyla Yazmalar Koleksiyonu'nda bulunan Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrânos bin Nüreddîn bin el-Fâris'e ait olduğu kayıtlarda ifade edilen Siyer-i Nebî adlı eser ele alınmıştır. Hz. Peygamberin doğumu, ölümü ve yaşamını ele alarak anlatan tür siyer olarak bilinir. Peygamberin savaşlarına ise gazve adı verilir. Biz de çalışmamızın başında öncelikli olarak siyer ve siyer yazıcılığı üzerinde durduk. Bu eser, her ne kadar kütüphanede Siyer-i Nebî adıyla kayıtlara geçmişse de daha çok Hz. Peygamberin hayatında onun emriyle Hz. Ali'nin girdiği savaşları menkıbevi bir tarzda işleyen bir manzume niteliği taşımaktadır. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır; ancak baş ve son taraflarında eksikler vardır. Mevcut hâliyle sekiz farklı gazveyi anlatan sekiz bölümden oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Zaîfî, Siyer-i Nebî, Hz. Muhammed, Gazve, Millî Kütüphane, 06 Mil. Yz. 3824

ABSTRACT

In this study, the work named Siyer-i Nebî, which is mentioned in the records belonging to Za'îfî Pîr Mehmed bin Evrânos bin Nüreddîn bin el-Fâris, which is in the Manuscripts Collection with the archive number 06 Mil Yz 3824 in the National Library of Turkey, was analyzed and translated with transcription. The concept which refers to the Prophet Mohammad's birth, death and life were called as prophetic biography (siyer). The war of the Prophet is called gazve. At the beginning of our study, we focused primarily on writing of prophetic biography and conducted partial research on this subject and added the data we obtained to the study. Although this work is recorded in the library under the name of Siyer-i Nebî, it seems to be an epic poem that deals with the wars Hz. Ali joined by the command of the Prophet Mohammad. The work is written in mesnevi verse, but there are deficiencies in the head and end sides. It currently consists of eight chapters describing eight different events.

Key Words: Zaîfî, Siyer-i Nebî, Prophet Muhammed, Gazve, National Library of Turkey, 06 Mil. Yz. 3824

1. GİRİŞ

Klasik edebiyat alanı geçmişten günümüze verdiği önemli eserlerden dolayı Türk Edebiyatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Özellikle el yazması eserlerin günümüz edebiyatına kazandırılması hem kültürel açıdan hem edebî açıdan hem de dil açısından oldukça önemlidir. Bizim incelediğimiz bu eser, Millî Kütüphane'de kayıtlı olan el yazması bir eserdir.

İncelediğimiz metin Hz. Peygamberin gazalarını anlatan *Siyer-i Nebî* adıyla kayıtlıdır. Metin edebî olduğu kadar dinî açıdan da önemlidir. Türk Edebiyatında siyer konu başlığında yazılmış pek çok eser mevcuttur. Bu durumu İslamiyet'in kabulünden sonra Türk Milletinin bu konuda bilgi arayışına ve Hz. Peygamber sevgisine bağlayabiliriz. Bu nedendir ki bu alanda yazılan her bir eser kıymetlidir. Eserde daha çok Hz. Peygamberin emriyle Hz. Ali'nin yaptığı savaşlar/gazalar anlatılmıştır. Ancak Hz. Peygamberin emir verdiği kısımlar ve bazı küffarın savaşın sonunda Hz. Peygambere giderek Müslüman olma isteklerini dile getirmeleri ve Hz. Peygamber aracılığıyla Müslüman olmaları olay örgüsü şekliyle anlatılmıştır. Bu da bizi, Hz. Peygamberin hayatına ve bir şekilde örnek teşkil etmesi yönüne götürür. Bu nedenle esere *Siyer-i Nebî* adı verilmiştir diyebiliriz.

Eser, Millî Kütüphane kayıtlarında Zaîfî Pîr Mehmed bin Evrânos bin Nüreddîn bin el-Fârisi tarafından Arap harfleriyle kaleme alınmış Türkçe manzum bir siyer olarak geçer. Metin mesnevi tarzında yazıldığı için her beyit kendi içerisinde kafiyelidir.

Divan edebiyatında Hz. Muhammed ile ilgili yazılan eserlerin başında "siyer" türü gelir. Siyerler, Hz. Muhammed'in hâl tercümesine dair eserlerdir. Türk edebiyatında hem mensur hem de manzum örnekleri olan

siyerler, Hz Peygamber'in hayatının tamamını ya da bir kısmını ele alırlar. Üzerinde çalıştığımız eser de Hz. Peygamberin ve sahabelerinin savaşlarını konu edinen bir manzumdir. Hz Peygamber'in hayatından sınırlı bir kesit alınmış ve anlatılmış izlenimi veren bu eser, daha çok Hz. Ali etrafında dönen gazveleri anlatmaktadır.

Gaza veya gazve İslam dinini korumak ve yaymak amacıyla Müslüman olmayanlara karşı yapılan kutsal savaşa denir. Siyer, sözlükte “davranış, hâl, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” gibi anlamlara gelen “siret” kelimesinin çoğuludur. Hz. Peygamberin doğumundan vefatına kadar olan hayatını konu alan ilmin adı genel olarak “siyer” olarak adlandırılmıştır. Fahr-i Kainât olarak bilinen Hz. Peygamberin mübarek tercüme-i hâli ve bundan bahseden kitap ve bu alanda çalışma yapan bilim dalı için de bu tabir kullanılır.

Siyer yazıcılığı üzerine yapılan araştırmalar ve teorik bilgiler kavramsal çerçeve olarak çalışmamızın ikinci kısmını oluşturmaktadır. Üçüncü kısımda eser ve müellifi ile ilgili bilgilere; dördüncü kısımda ise eser üzerine yapılan edebî incelemelere ve çeviri yazı ile oluşturulmuş metinden örnek beyitlere yer verilecektir.

2. SİYER YAZICILIĞI

Hz. Peygamberin hayatını anlatmak için metin oluşturma düşüncesi, onun yer aldığı olayların ve söylediği sözlerin dikkatle incelenmesini ve doğrulanmasını gerektirmiş, bu bağlamda ortaya çıkan siyer ve megâzi ilimleri için temel oluşturmuştur. Kelime, Arapça (س-ی-ر) kökünden gelmektedir. Siyer kelimesi, davranış, hâl, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi manasındaki siret sözcüğünün çoğul hâlidir (Fayda, 2009: 319). Siyer, terim anlamı olarak, Hz. Muhammed'in yaşamının tahlili ve bunun aktarılmasını konu edinen bir bilim dalıdır. Siyer sözcüğü, ıstılahî manada ilk defa Hz. Muhammed'in yaşam hikâyesi için kullanılmış olup, bu alanda eser veren müelliflere ashabu's-siyer denmiştir (Özdemir, 2007: 130). Dolayısıyla, siyer, Hz. Muhammed'in hayatını konu alan geleneksel eserleri de kapsayan bir alandır.

2.1. Siyer ve Megâzi Kelimelerinin Anlamları ve Kökenleri

Megâzi kelimesi “magzâ” kelimesinin çoğul hâlidir. Savaş yerleri, savaş, savaş hikâyeleri veya destanlarını karşılayan megâzi sözcüğü, Hz. Peygamberin savaşlarını anlatan ilim şeklinde tanımlanabilir. Siyerin içinde yer alan ve “gazâ edenlerin menakıp ve destanları” ile ilgili kısımları oluşturan megâzi (Öztoprak, 2010: 51), Hz. Muhammed'in savaş dışındaki hâlini veya özelliklerini konu almaz. Zaman zaman siyer kelimesinin yerine de kullanılan megâzi, aslında siyerdan daha dar bir alanı kapsamasından dolayı siyerin bir bölümü veya alt başlığı olarak kabul edilmektedir. Yani, siyer ve megâzi eş anlamlarda kullanılsa da farklı içeriklere odaklanmaktadır. Fakat günümüzde, megâzi ve siyer terimleri, Hz. Muhammed'in yaşamını ve savaşlarını birlikte konu alan eserlerin isimleri olmuştur (Kaplan, 2006: 8). Siyerin daha umumî, megâzinin ise daha hususi bir alanı karşıladığı ilişkiyi özetlemek gerekirse siyer, ensâb-ı şerifeden (Hz. Peygamber'in soyu) başlayıp, Mekke ve Medine'de geçen hadiseleri içerirken, megâzi ise Hz. Muhammed'in katıldığı savaşları konu alıp Mekke hadiselerinden bahsetmez (İzmirli, 1996: 20).

Bizim incelediğimiz eser de megâzi türündedir, sekiz bölümde de sadece savaşlar anlatılmıştır. Bazı âlimlere göre de megâzi kavramı zamanla siyerin tümünü ifade etmeye başlamıştır. Örnek vermek gerekirse, Musâ bin Ukbe, *megâzi* şeklinde adlandırılan çalışmasında, yalnızca savaşları değil Hz. Muhammed'in hayatının hepsini konu almıştır.

2.2. Siyer İlminin Ortaya Çıkışı

Bilinen ve önem arz eden kişilerin yaşamlarının kaleme alınması eski zamanlara dayanan bir türdür. Günümüzde, genel anlamda biyografi adı altında yazıya dökülen bu türe dâhil edebileceğimiz siyer kavramı, özelde çok daha fazla bir derinlik içermektedir. Tarihçiler, tarihî bir kişilik hakkında kısa formda bilgi aktarıyorlarsa “tercüme-i hâl” tabirini, daha kapsamlı ele alıyorsa da “siret” tabirini kullanmayı tercih etmişlerdir (Abdulgâni, 1980: 28).

Kur'an içeriğinde Hz. Muhammed'in büyük bir yere sahip olduğunu fark eden sahabeler, onun yaşam ve kişiliğini öğrenmenin hem Kur'an hem de İslam'ı idrak edebilmek adına bir gereksinim olduğunu düşünmüşlerdir. Neticede, siyer ve megâziye dair havadis ve rivayetleri tefsir kitaplarına aksetmiş, müellifler de işledikleri konularla ilgili birçok ayete değinmişlerdir. Siyer ve megâzi ile Kur'an'ın yakın ilişkisini en iyi kavrayanlardan, Hz. Muhammed'in amcasının oğlu Abdullah bin Abbas, küçüklüğünde sahabelere giderek kendilerinden Hz. Peygamber'in megâzisini öğrenmek istemiş ve ilişkili ayetleri öğrenmeye çaba göstermiştir. Bununla da bu ilmin ortaya çıkmasında ve ilerlemesinde Kur'an-ı Kerim'in en önemli faktör olduğunu vurgulamıştır (Fayda, 2009: 324-326).

Kur'an-ı Kerîm, siyer kaynakları içinde en başta yer almaktadır. Kur'an-ı Kerîm sadece siyer ilminin ilk dayanağı değil, aynı zamanda, nazil olmasından itibaren yazıya geçirilmesi, değişikliğe uğramaması ve Allah'ın sözü olmasından dolayı Hz. Muhammed'in yaşamıyla ilgili bilgi sağlayan en sahih kaynak olarak da varlığını korumaktadır.

Bazı çalışmalara göre, İslam'daki tarih yazıcılığı siyer ve meğâzî yazıcılığı ile doğmuştur. Hz. Muhammed'in yaşamının farklı aşarından bilgi edinilmesine dair sahabe zamanlarında bazı eserler olmasıyla birlikte, asıl olarak tâbiîn döneminde ilerleme kaydetmiştir. Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Muhammed'in İslam âlemine örnek teşkil etmesi ve sonraki neslin onun hâl ve hareketlerini öğrenme isteği, bu dönemdeki ilerlemenin sebepleri arasındadır. Böylelikle, Hz. Muhammed'in vefatı sonrasında Medine'de onun yaşamını ve sünnetini hıfz etmeye adanmış nesiller ortaya çıkmıştır. Bu gayretler, zaman içerisinde "Hadis edebiyatının teşekkülü" ve "Siyer-Megâzî literatürünün teşekkülü" olmak üzere iki temel istikamette gelişmiştir (Özdemir, 2007: 130).

Siyer ilmine dair ortaya çıkan gelişmeler, diğerlerine nazaran kendine özgü bir yolda ilerleme göstermiştir. Genel olarak, siyer ilminin ortaya çıkışında ve gelişiminde etkili olan hususlar, Kur'an-ı Kerîm'in yorumu ve sünnete bağlılık, İslamiyet öncesi sosyal alışkanlıkların sürdürülmesi, hukuki ve toplumsal gereksinimler, idari anlamda örnek arayışları bilimsel faaliyetler olarak görülebilir.

Hz. Muhammed'in hayatının Kur'an ile ilişkilendirilmesi dışında, İslam âleminin ilgisinin siyer yazıcılığına yönelmesindeki başka bir neden olarak da hukuki gereksinimler karşımıza çıkmaktadır. Hukuki gereksinimlere cevap bulma isteği, emsal gösterilebilecek hadiselerle ulaşmayı kolaylaştırabilmek adına hem siyer yazıcılığını hem de önceki kaynaklara başvurma eğilimini güçlendirmiştir. Hadis ve tefsir gibi ilimlerin teşekkülü de Hz. Muhammed ve dört halife dönemindeki olayların kayıt altına alınmasını ihtiyaç hâline getirmiştir (Günaltay, 1991: 18).

Mezhepsel ve politik çatışmalara çözüm ve dayanak oluşturma ihtiyacı da siyer yazıcılığını geliştiren ve gereksinim hâline getiren bir başka unsurdur. Hz. Muhammed'in yaşamını incelemeye ve kendilerine kaynak oluşturmaya çalışan farklı mezhepler, bunların sistemleştirilmesinde ve yazıya geçirilmesinde rol oynamışlardır. İslâm'ın iki temel kaynağı olan Kur'an'ın tefsiri ve sünnet-hadis yerini belirlemede, Hz. Muhammed'in sîretini kavramak özel önem taşıdığından ve hukuki problemlere cevap aranması, âlimleri siyer çalışmalarına yöneltmiştir (Öz, 2006: 30).

Ayrıca toplumsal ve idari anlamda örnek arayışları, siyer yazıcılığının ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan önemli faktörlerden biridir. Hz. Muhammed'in savaşlardaki hâl ve davranışları, örnek teşkil etmesi bakımından Müslümanlar tarafından ilgi çeken bir nokta olmuştur. Hem sonraki nesillere ışık tutması hem de moral vermesi açısından, Hz. Muhammed dönemindeki savaşlarla alakalı rivayetler, cihat ve fetih faaliyetleri için kaynak oluşturmuş, siyer yazıcılığının gelişmesinde katkıda bulunmuştur (Bilmen, 1968: 350).

Sonuç olarak, siyer yazıcılığını ortaya çıkmasında Hz. Muhammed'i tanıma ve hayatını anlama isteği kadar, toplumun ihtiyaçları ve örnek arayışlarının da etkili olduğu, yazıcılığın gelişmesinde her dönemde etkisi olan farklı figürlerin ve gereksinimlerin olduğu görülmektedir. Kur'an ve sünneti anlama ve hayata geçirme arzusunun, İslam peygamberini bilmekten ve yaşamını öğrenmekten geçtiğini fark eden sahabelerin ve sonraki neslin, siyer yazıcılığının ilerlemesinde ve kaynakların çoğalmasında önemli katkıları olmuş, gelecek dönemlere de toplumsal dayanak oluşturmuşlardır.

2.3. Siyer Yazıcılığının Temel Kaynakları

Siyer yazıcılığının temel kaynakları Kur'an-ı Kerîm, hadis-sünnet ve sahifelerdir. Hz. Muhammed'i doğru anlayabilmek için Kur'an'ın esas prensipleri dikkate alınmalı ve uygulanmalıdır. Kur'an-ı Kerîm'de bulunan Hz. Muhammed zamanındaki gazalar, gayrimüslim ilişkileri gibi toplumsal meseleler ve diğer örnek oluşturacak hususlar siyer yazıcılığı için en temel kaynağı oluşturmaktadır. Hz. Muhammed'in yaşamı, şahsiyeti ve dönemindeki toplumsal yapı hakkında kaynak oluşturan bir diğer kaynak da hadisler ve Hz. Peygamberin sünnetidir. Kur'an ile ilişkilendirilerek incelenmesi gereken bu kaynak, siyer yazıcılığı için önemli bir dayanak oluşturmaktadır.

Kur'an ve tefsir kitaplarından sonra, hadisler, siyer ve meğâzî ilimlerine dair kaynakların ikinci basamağını oluşturmaktadır. Hz. Muhammed'e duyulan ilginin getirdiği yöntemlerden biri de sahabelerden her birinin o döneme ait bilgi ve havadisleri sahife adı verilen bir kitapçıkta toplayarak tâbiîn nesline aktarmalarıdır (Kaplan, 2006: 11). Sahabe neslinin hadislerin rivayetinde önemli görev üstlendikleri, bir kısım sahabenin hadislerin bazılarını sahifelere yazmış olduğu kaynaklarda belirtilmektedir (Fayda, 2009: 320). Hz. Muhammed döneminde hadislerin veya bazı havadislerin sahifelere dönüştürülmesi, Hz. Muhammed'in

mektuplarının muhafaza edilmesi gibi çalışmalar, İslam tarihindeki faaliyetlerin ilk adımlarını oluşturmaktadır. A'zâmî: "Siyer yazıcılığı, sahabenin küçük hâdiseleri yazmaları ile başlamıştır." (1992: 58) derken bunu kast etmektedir. Aslında, Kur'an, İslam âlemini ilimle ilgilenmeye yönelttiği gibi buna dair ayetlerle onları harekete geçirmiştir. Dolayısıyla, Müslümanlar Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlayabilmek adına tefsir, kıraat, Arap dili ve edebiyatına ilgi duymuş, Hz. Muhammed'i daha iyi tanıyabilmek için de hadis ve siyer-megâzî alanlarında tedvin (yazma) çalışmalarına yönelmişlerdir.

Siyere dair ilk zamanlardaki kaynakların bir bölümünün bugüne ulaşamaması, bir bölümünün de farklı eserlerde veya düzeltilerek ulaşması, konu hakkındaki rivayetlerin kısmen paralellik göstermemesi, eski zamanlardaki literatür oluşumu ile ilgili net kanaatlere varmayı güçleştirmektedir. Fakat hicri birinci asrın ikinci yarısından itibaren siyer ve megâzî alanındaki eserler kendine özgü bir gelişim izlemiş, hatta ikinci asrın yarısında megâzî adı altında telif eserler yazılmıştır. Hz. Muhammed'in hadisleri bir araya getirilmeye başlanınca önemli gelişmeler olmuş, muhaddisler ve megâzî yazarları ortaya çıkmıştır (Kaplan, 2006: 12).

2.3.1. Kur'an-ı Kerîm

Kur'an-ı Kerîm, ayetlerinde tarihi bilgilere çokça yer veren bir kutsal kitap olarak, geçmişe yönelik kıymetli bir kaynak değeri taşıdığı yadsınamaz bir gerçektir. Geçmişten gelen kıssalar yoluyla anlattığı her şey, tarihi gerçeklik taşıyan hadiselerdir. Kur'an-ı Kerîm'de geçen kıssalar, Hz. Peygamberin yaşamı ile ilişkili hususlara değinen meselelerdir. Kur'ân'da geçmişte herhangi bir zamanda yaşanan olayları anlatırken, bahsi geçen konuya emsal teşkil eden benzer hadiseleri hatırlatmakta, bu özelliği ile de kıssalar aracılığıyla zamansız bir tarih üslubu oluşturmaktadır (Öz, 2006: 38).

Siyer ilminin temel kaynaklarının ilk basamağını oluşturan Kur'an-ı Kerîm, yazıya hemen geçirilmeye başlanması, ayetlerinin yaşanan olaylarla ilişkili bir şekilde inmesi, özünün değiştirilmemesi ve Allah'ın sözlerini taşımasından ötürü, İslam peygamberinin yaşamına dair de en güvenilir bilgileri taşıyan kaynaktır. Dolayısıyla, İslam âlemini ilgilendiren tüm konularda temel kaynak Kur'an-ı Kerîm ayetleridir. Kur'an, tarihe dair bilgi aktarırken, birçok konuda siyer yazıcılığına kaynak oluşturacak noktalara değinmektedir. Öncelikle, İslamiyet öncesi Arapların toplumsal, iktisadi, dinî düşünce ve yaşamlarına ilişkin bilgi sağlaması itibariyle tarihsel anlamda bir siyer kaynağı niteliği taşıdığı görülmektedir. Ayrıca, Hz. Muhammed'in kişisel ve sosyal yaşamından, onun hayata geçirdiklerinden bahsetmesi de Kur'an ve siyerin irtibatının en önemli kanıtıdır. Hz. Muhammed döneminde yapılan savaşlar, Müslüman olmayan kitlelerle münasebet ve kurulan bağlar, yakın devletlerden havadisler de siyer ilmine kaynak oluşturan meselelerdir. Son olarak da Hz. Muhammed'e dair en sağlam anlayışın oluşması için taşıdığı ve naklettiği bilgiler, Kur'an-ı Kerîm'i siyerin ilk ve en temel kaynağı yapmaya yetmektedir (Öz, 2006: 38-40).

2.3.2. Hadis

Siyer, bir açıdan hadis bir açıdan da İslam tarihi ile ilişkilendirilebilecek bir ilim olarak kapsam itibariyle Hz. Muhammed'in kelamı, hâl ve hareketleri ve yaşamının farklı taraflarıyla ilgilenmektedir. Dolayısıyla, bu ilmin hakkını verebilmek için Hz. Muhammed'in sözlerini ve davranışlarını ele alan hadis ilmine de hâkim olmak lazım gelmektedir. Bir önceki Kur'an-ı Kerîm bölümünde de bahsedildiği gibi, Hz. Muhammed'in dünyaya gelmesiyle aynı zamana denk gelen İslamiyet öncesi Arap dönemi ile vefatına kadar olan zaman aralığını ele almasından dolayı da İslam tarihinin geniş bir kısmını teşkil etmektedir. Yani siyer ve hadis ilimleri dayanak noktaları bakımından ortaklıkları ve paralellikleri itibariyle bir bütünün parçaları olarak görülmelidir. Keza, ilk dönem siyer müellifleri muhaddis olarak da ilim tarihinde yer almışlardır (Yardım, 1989: 216).

Siyer yazıcılığı adına hadis külliyatı kayda değer önem taşıyan kaynak niteliği taşımaktadır. Hadis ilmine dair Hz. Peygamber'in doğumu, Nübüvveti, vahyin nüzülü ve keyfiyeti, Menâkıb, Meğâzî, cihâd gibi eserler siyer ilmi bakımından da değerli bilgiler taşımaktadırlar (Öz, 2006: 44). Hadisin, tarihî açıdan önemi Hz. Muhammed'in yaşamına ilişkin bilgimizin, Kur'an-ı Kerîm ile beraber iki ehemmiyetli kaynağından birini karşılamasından başka, İslam'ın erken dönemlerine ait dinî ve dinî olmayan havadislerin rivayet şekline nüfuz etmesinden de kaynaklanmaktadır (Sezgin, 1957: 19). Hadis ilmine dair eserlerin siyer yazıcılığı ve siyer ilmi adına taşıdığı ehemmiyeti ortaya koyduktan sonra, bu ilme kaynak oluşturduğu bölümlere de değinmek elzemdir. Öncelikle, tarihi kaynaklarda bulunmayan bazı detayların tayini adına önem taşımaktadır. Ayrıca Arapların adap, görgü, yeme-içme, evlilik gibi toplumsal yaşama ilişkin geleneklerinin analizi, sahabe menkıbeleri ile ilişkili detaylı bilgiler, hukuki pratiklerin tarihi orijinlerinin ortaya çıkarılması, Hz. Muhammed'in iktisadi ve dinî yaşama ilişkin uygulamalarının belirlenmesi, günümüze gelememiş olan siyer râvi ve müelliflerin nakillerinin belirlenmesi, Hz. Muhammed'in bakış açısına dair oluşan yanlış algıların doğrulanması (Öz, 2006: 44). gibi birçok açıdan hadis külliyatı siyer araştırmaları açısından kıymetli bir

kaynaktır.

2.3.4. Sahifeler

Megâzî ve siyer alanındaki telif çalışmalarının ilk örnekleri, bazı sahabeler ve onların muhaddis olan nesilleri tarafından hazırlanmıştır (Kaplan, 2006: 11). Her birinin birer eser bıraktığı bilinen elliden fazla sahabe, bu bilgileri sahife adı verilen bir kitapçıkta bir araya getirerek tâbîin nesline aktarmışlardır Sahifeler, belirli bir konuda ya da çeşitli yönlerdeki rivayetlerin toplanması ile oluşturulan risalelerdir (Öz, 2006: 44).

Siyer müellifleri bahsi geçen bu sahifeleri toplamada farklı usullere başvurmuşlar, konuda bütünlüğü korumak ve eksik olan kısımları düzeltmek amacı ile haber aktarımında “toplu isnâd (telfik)” yöntemini geliştirmişlerdir. Bu yöntem, bazı yan etkileri olsa da olayların anlam bütünlüğünü koruma açısından uygulamada fayda sağlamıştır (Öz, 2006: 47).

2.4. Siyer Yazıcılığının Gelişmesi

Erken dönemlere ait siyer kaynaklarının bir bölümünün bugüne nakledilememiş olması, bir bölümünün de farklı kitaplar bünyesinde ya da talebelerce yeniden düzenlenerek nakledilmesi, içeriğe dair rivayetlerin yer yer paralellik göstermemesi, bu zamanlara ait literatürün genişlemesi ile ilgili net bilgiler vermeyi güçleştirmektedir. Fakat megâzî ve siyer araştırmaları başta kendine özgü bir yolda ilerleme kaydederken, sonrasında telif eserler vermeye başlamıştır. Muhaddislerin yoğun çalışmaları da bütünlüğe başlayınca, daha verimli araştırmalar ve kaynaklar gündeme gelmiştir. İslam tarihinde “Siyer-i Erbaa” adı altında siyer yazıcılığının dört temel eseri vardır: *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (İbn Hişam), *Uyûnu'l-Eser fi Fünûni'l-Megâzîve's-Şemâîli ve's-Siyer* (İbn Seyyidinnâs), *Sebilü'r-Reşad* (Muhammed bin Yusuf ed-Dîmeşkî) ve *İnsânu'l-Uyûn* (Ali bin Burhaneddin el- Halebî) (Hızlı, 1992: 428-429). Siyer alanındaki diğer çalışmaların dönemsel sınıflandırması altı safhada incelenebilir (Öz, 2006: 116-118):

2.4.1. Başlangıç Dönemi

İslam camiasındaki ilim çevrelerine göre, Hz. Muhammed'in yaşamını incelemeye ve öğrenmeye duyulan gereksinimlerin ortaya çıktığı, bunun metot ve sisteminin teşekkül etmeye başladığı dönemdir. Hz. Peygamber'in yaşamını, tarihin bir bölümü olarak ele almada, İslamiyet öncesi dönemlerdeki haber taşıyıcılığının önemli bir payı bulunmaktadır. Bu döneme dair öne çıkan râvi ve müellifler şu şekildedir: Ka'bu'l-Ahbâr (32/652), Abdullah bin Selâm (43/663) ve zaman olarak daha sonra gelen fakat rivayet muhtevası itibariyle bu dönemin içinde yer alan Vehb bin Münebbih (114?/732).

2.4.2. Risaleler Dönemi

Hz. Muhammed'in yaşamından farklı kısımları ele alan ya da sarih bir râvinin rivayetlerinin risale ve sahifelerde bir araya getirildiği dönemdir. Bu zaman aralığının önemli şahsiyetleri; Urve bin ez-Zübeyr (94/713), Şurahbîl bin Sa'd (123/740), Âsım bin Ömer bin Katâde (120/737) ve Abdullah bin Ebî Bekr bin Hazm (135/752)'dir.

2.4.3. Cem' Dönemi

Siyere dair araçların ve kaynakların risale ve sahifelerde ayrı bir şekilde bulunan kısımlarının toparlandığı dönemdir. Bu dönemde öne çıkan en önemli kişi Zührî (124/741)'dir. Zührî bir hadis âlimi olarak tedvine büyük katkılar sağlamıştır. Aynı zamanda pek çok hadisi usulüne uygun olarak rivayet etmesi, Hicaz ve Şam bölgelerindeki hadisleri en sağlam aktaran şahsiyet olması, uzun zaman buralarda gerçekleştirdiği yolculuklarla ilmimde ilerlemesi, Şam bölgesinde isnadlı hadis rivayetinin başlangıcına ön ayak olması, yorumları ve eserleriyle tasnif döneminin ilk zamanlarındaki kişilere öğreticilik yönleriyle de kayda değerdir (Özkan, 2013: 544).

2.4.4. Tasnif-Telif Dönemi

Siyer yazıcılığı alanındaki ilk özgün eserlerin ortaya çıktığı dönem tasnif-telif dönemi olarak adlandırılan zaman aralığıdır. Bu dönemde, cem' olunan ya da henüz risalelerde yer alan materyallerin kapsam ve muhtevalarına göre tasnifi yapılarak, sistemli bir kronoloji dâhilinde ilk eserler müellifler tarafından telif edilmiştir. Bu zaman aralığına dair en belirgin niteliklerden biri, siyer araçlarının ve kaynaklarının genişleme dönemine girmesidir. Siyer düzenleyicileri, eserlerinde, Tevrat, İncil ve yeni bulgulardan istifade etmeye başlamış, şiiri de olabildiğinde kaynak olarak kullanmışlardır (Özpınar, 2005: 12-22).

2.4.5. Nakil Dönemi

Klasik nakil dönemi, kendinden önceki dönemde telif edilen eserlerin nakledildiği dönemdir. Fakat bu zamanın müellifleri, sadece âlimlerin yapıtlarını nakletmekle kalmayıp, kendi araştırmalarıyla elde ettikleri rivayetleri de neticelendirmişler, lazım gelen kısımlarda eleştiri ve görüşlerini bildirmişlerdir.

2.4.6. Karşılaştırmalı Nakil Dönemi

İslam tarihindeki siyer çalışmalarının hâsıl olduğu en uzun dönemdir ve İbn Sa'd (230/844) ile başlamıştır. Bu zamanda müellifler, kendi dönemlerinden önce ortaya çıkan çalışmaları karşılaştırmalı olarak nakletmişlerdir. Vâkıdî'nin yapıtlarını nakletmesi ile klasik nakil dönemine dâhil olan İbn Sa'd havadisleri karşılaştırmalı aktarmasıyla başka bir akım başlatarak, sonraki nesilleri yönlendirmiştir (Öz, 2006: 116-118).

2.5. Türk Edebiyatında Siyer Yazıcılığı ve Eserler

Türk toplumu, İslam ile buluştuktan sonra, uzunca bir süre Hz. Muhammed'i ve Müslümanlığı tanımaya uğraşmışlardır. Dolayısıyla, Türk edebiyatında Hz. Muhammed'in yaşamı, karakteri ve diğer özellikleri ile alakalı pek çok yapıt ortaya çıkmıştır. Bunların içinde en mühim olanı siyer eserleri olmuştur (Kaplan, 2006: 22). Türk edebiyatında siyer türünün ilk örnekleri Arapça ve Farsçadan yapılan tercümelere dayanmaktadır. Akabinde, şair ve yazarlar Hz. Muhammed'in yaşamını manzum ve mensur olarak kaleme almışlardır. Tercüme ile başlayan siyer çalışmaları telif eserlerle devam etmiştir (Uzun, 2009: 324-326).

Türkler, Hz. Muhammed (sav) hakkındaki bilgilerini önceleri sözlü kaynaklardan almışlar; daha sonraları ise hadis kitapları, siyerler, genel İslam tarihleri, kısas-ı enbiyalar gibi yazılı kaynaklara da ulaşmışlardır (Erşahin, 2000: 197). Mevcut olan en eski Türkçe siyer kitabını, Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr, H.8./M.14. asrın ikinci yarısında tercüme yoluyla yazmıştır. Darîr, siyer konusunda en büyük yazarlardandır. Darîr'in siyeri, asırlarca halk tarafından okunmuş ve kendinden sonra yazılan siyer kitaplarını etkilemiştir. Türkçe siyer konusunda en seçkin ikinci yazar, Alaşehirli Kadı Veysi'dir. Veysi'nin siyeri Türkçe olarak doğrudan doğruya telif edilmiş ilk siyer kitabıdır.

Siyer eserleri, Türk dili ve edebiyatı adına kayda değer bir ehemmiyete sahip olduğundan, her dönemin ünlü zatları tarafından kaleme alınmış manzum veya mensur siyer kitapları bulunmaktadır. Fakat yine de Türkçe siyer eserlerinin miktarı yeterli seviyede değildir. Bunun sebepleri arasında, Mevlid manzumeleri, Mirâciye, Ahmediye, Muhammediye gibi siyerin diğer kollarından olan eserlere büyük rağbet gösterilmesi ve Darîr'in "Sîretü'n-Nebî" adlı eserinin asırlarca etkisini devam ettirmiş olması yer almaktadır (Kaplan, 2006: 24). Zira Mevlid manzumeleri, siyer-i nebi niteliği taşımaktadır ve halk arasında büyük rağbet görmüştür. Çünkü sohbet geleneği, okumaya kıyasla daha etkili olduğundan onlar daha önde gelmektedir. Ahmediye, Muhammediye, Mevlid ve Mirâciye gibi eserler de siyer türüne örnek gösterilebilecek niteliktedir (Poyraz, 2014: 10).

Genel olarak, Türkçe siyer kitapları şekil ve muhteva bakımından iki başlık altında sınıflandırılabilir:

2.5.1. Şekil Bakımından Siyer Eserleri

Şekil bakımından siyer eserleri, mensur, manzum ve nazım-nesir karışık olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Siyer kitapları çoğunlukla nesir olarak kaleme alınmıştır. Bâkî'nin *Meâlimü'l-Yakîn fi Sîreti Seyyidi'l-Mürselîn* adlı eseri ve Manisalı Mahmud'un *el-Mevâhibü'l-Ledünniye bi'l-Minahi'l-Muhammediye Tercümesi* nesir olarak yazılan siyer eserlerine örnektir. Toplumda daha kolay yayılması ve hatırlanması daha kolay olduğu için manzum yazılan siyer kitapları da bulunmaktadır. Türk edebiyatında bilinen en uzun manzum siyer; Münîrî'nin *Siyer-i Nebî*'sidir. Bir kısım siyer kitapları, hem manzum hem de mensur olarak karma bir yöntemle kaleme alınmıştır. Fakat bu gibi kitaplarda mensur olan bölümler daha fazla yer kaplamaktadır. Türk edebiyatında Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Sîretü'n-Nebî* adlı eseri bu türe örnek olarak gösterilebilir. Eser, nesir olarak kaleme alınmış olsa da pek çok manzum kısımlara da sahiptir.

2.5.2. Muhteva Bakımından Siyer Eserleri

Siyer kitapları muhteva bakımından incelendiğinde; Hz. Muhammed'in doğumunu konu alan mevlid manzumeleri, Hz. Muhammed'in miracını konu alan mirâciye veya miraçnâmeler, Hz. Muhammed'in hicretini konu alan hicretnâmeler, Hz. Muhammed'in dış görünüşünü ve özelliklerini konu alan hilye-i şerifeler, Hz. Muhammed'in isimlerini konu alan esmâ-i şerife, Hz. Muhammed'in, Hz. Âdem'den itibaren nesebinin silsilesini konu alan neseb-i şerif, Hz. Muhammed'in askerî olaylarını konu alan gazavât-ı nebî, Hz. Muhammed'e vahiy inmeden önceki ve sonraki zamanlarda zuhur eden peygamberlik âlâmetlerini konu alan delâil-i nübüvvet, Hz. Muhammed'in huylarını, sözlerini, sohbetlerini, ibadet etmesini, elbiselerini, yemek yemesini ve sair davranış ve hareketlerinin tümünü konu alan şemâil-i şerife şeklinde sınıflandırılabilir.

(Kaplan, 2006: 22-25).

Türkçe siyer kitapları telif ve tercüme eserler olarak ikiye ayrılmaktadır. Tercüme kitapların büyük bir kısmı, bir müellifin yapıtını tamamen veya kısmen Türkçeye aktarmasıyla kaleme alınmıştır. Bütün olarak tercüme edilmiş kitapların tamamına yakını daha sonraki yazarların/mütercimlerin eserleridir. Tercüme eserlerine örnek olarak, *Kitâb-ı Siyer-i Nebî* (Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr), *Meâlimu'l-Yakîn fî Sîret-i Seyyidi'l-Mürselîn* (Şair Bâkî ö.1008/1599), *Siyer-i Kazerûnî Tercümesi* (İznikli Vahyîzâde Mehmed bin Ahmed ö.1018/1609), *Şevâhidü'n-Nübüvve Tercümesi* (Mütercim Lâmiî Çelebi ö.938/1532), *Ravzatü'l-Ahbâb fî Sîreti'n-Nebî ve'l Ashâb Tercümesi* (Magnisâvi Benlizâde Mahmud ö.1138/1725), *Siyer-i Hâlebî Tercümesi* (Ayıntablî Mütercim Asım Efendi ö.1235/1820), *Delâil-i Nübüvvet-i Muhammedî ve Şemâil-i Fütüvvet-i Ahmedî veya Meâricü'n-Nübüvve Tercümesi* (Üsküplü Çıkrıkçızâde Mehmed ö.1033/1623), *Tercümetü'l-Müntehâb min Siyeri'r-Rasûl* (İbrahim Ganim Efendi ö.1230/1815), *İşraku't-Tevârih Tercümesi* (Gelibolulu Mustafa Ali) eserleri gösterilebilir.

Telif eserlere örnek olarak; *Manzum Siyer-i Nebî* (Amasyalı Münirî İbrahim Mehmed Çelebi ö.927/1520), *Dürretü't-Tâc fî Sîret-i Sâhibi'l-Mîrâc* (Alaşehirli Kadı Veysî olarak tanınan Üveys bin Mehmed ö.H.1037/M.1628), *Siyer-i Nebî* (Abdübâkî Ârif Efendi ö.1125/1713), *Manzûme-i Siyer-i Nebî ve Fezâil-i Evlâd-ı Rasul* (Bağdâdî Abdulfettâh Şefkat Efendi ö.1242/1826), *Manzum Siyer-i Nebî* (İstanbul İbrahim Hanif Efendi ö.1217/1802), *Mevhibe-i Seniye mine's-Sîret-i'z-Zekiyye* (Ahmed bin İbrahim Tobhanevî ö.1183/1769'dan önce), *Siyer-i Nebi Acaibü'l Ahbâr* (Seyyid Mehmed Hâkim ö.1184/1770), *Ahsenü'l-Ahbâr* (Ahmed Vehbi Efendi (ö.1235/1820'den sonra), *Levâmü'n-Nûr* (Mehmed Tefvik Paşa), *Mir'at-ı Muhammediye ve Menâkıb-ı Ahmedîye* (Yusuf Ziya Yozgatî), *Hayat-ı Hazret-i Muhammed* (Lütfullah Ahmed), *Siyer-i Celîle-i Nebeviye ve Şemâil-i Şerîfe-i Mustafaviyye* (Konyalı Hüseyin bin Tefvik), *Ecmelü's-Siyer li Ekmeli'l-Beşer* (Aksekili Mustafa Hakkı) gibi eserler gösterilebilir (Kaplan, 2006: 22-25).

3. ESERİN YAZILIŞI, YAZARI VE İSTİNSAHI

Nazım şekli mesnevi olan *Siyer-i Nebi* adlı bu eser, içerik olarak Hz. Peygamber'in ve sahabelerin savaşlarından/gazvelerinden bahsetmektedir. Mesnevi nazım şekli Eski Türk Edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir nazım şeklidir. Mesnevi; Sözlükte “ikişer ikişer” anlamındaki mesnâ kelimesinin nispet eki almış biçimi olan mesnevî edebiyat terimi ve nazım şekli olarak ilk defa Fars edebiyatında kullanılmıştır. Arap edebiyatında müzdeviç veya recez bahriyle nazmedildiği için urcûze adıyla anılan şiirler mesnevinin ilkel biçimi olarak kabul edilebilirse de (Çiçekler, 2009: 128-129) bu nazım şeklinin günümüzde ifade ettiği anlama uygun ilk örnekleri Fars edebiyatında ortaya çıkmıştır. Fars şiirinin kaside ve gazelle birlikte üç temel nazım şekline biri olan mesnevi iki beyitlik şiirlerden binlerce beyitlik müstakil kitaplara kadar değişik uzunluklarda kaleme alınmıştır. Mesnevilerin her beytinin kendi arasında kafiyeli oluşu (aa / bb / cc ...) ve genellikle aruzun kısa kalıplarıyla yazılmış olması konu bütünlüğünü sağlama ve anlatım açısından şairlere büyük kolaylıklar sağlamıştır. Genellikle dinî, tasavvufî, destanî, menkıbevî, tarihî, ilmî, mizahî ve öğretici konuların anlatılmasında, çeşitli aşk hikâyelerinin nazma çekilmesinde, şairlerin yaşadıklarının dile getirilmesinde kullanılan bir nazım şekli olan mesnevinin üç temel özelliği vardır. Bunların ilki vezin birliğidir. İkinci özellik vezinlerin mesnevinin anlam ve muhtevasına göre seçilmesidir. Uzun mesnevilerin bütün hikâyeye boyunca tek olan vezni eserin içerdiği anlama göre seçilir. Mesnevilerin üçüncü özelliği içinde gazelle ve kaside gibi başka şiir kalıplarına yer verilmemesidir. Mesnevilerdeki konu çeşitliliği vezni değiştirmez (Çiçekler, 2009: 128-129). İlk varakta bulunan ilk bölüm eserin yazılış amacını anlatan sebab-i telif beyitleri ile başlamaktadır. Mevcut sekiz bölümün başında umumiyetle benzer beyitlerle karşılaşılmaktadır.

Aç diliñi söyle ey bülbül 'ıyân
Kendü hâlûñ kend'özine kıl beyân

Ol ezel gül-zârını zıkr eylegil
Bunda niçün geldüğüñ fikr eylegil

Kim senüñ yurduñ degildir bu mekân
Bir temâşâcısın hemân sen hemân

Göñliñi bağlamagıl bu menzile
Ki şağın aldanmagıl âb-ı güle

Kim bu gülzârîñ yaķası yoķdurur
Terk ider seni vefâsı yoķdurur

Söyle mühlet vermiş iken rûzigâr
Tâ kıyâmet senden ola yâdigâr (Ergenç, 2019: 19)

Aşağıdaki beyitten şiirin bu bölümünde Haydar lakabıyla bilinen Hz. Ali methinin de eserin yazılmasına katkı yaptığı anlaşılmaktadır.

Kim gönüller şâhı bir Haydar söziñ
Cân ili sultân medhidür söziñ

Sebeb-i telif bölümünde şair bülbülün şahsında kendine hitap ederek bu bölüme başlamış, dünyanın geçici olduğunu bu mekânın kimseye ait olmadığını burada fani olduğumuzu söyleyerek bu menzile gönül bağlamamayı dünyanın hoşluklarına aldanmamayı tavsiye etmiştir. Çünkü dünya geçici bir yerdir ve vefasızdır. Vakit varken şair, bu eseri kaleme almayı amaç edinmiştir.

Eserin ilk sayfasında bulunan dört beytin bir önceki hikâyeye ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle ilk dört beyit çalışmaya dahil edilmemiştir. Eser mevcut haliyle toplamda 2991 beyitten oluşmaktadır. Eser sekiz bölüme ayrılmış, her bölüm bir başlıkla adlandırılmış ve her bölümde ayrı bir gaza (gazve) anlatılmıştır. Bu bölümlerin isimleri ve beyit sayıları şöyledir:

- ✓ Zıkr-i Ğazâ-yı Meķâtil Şâh-ı Merdân ‘Alinüñ Cengidir Allâhu Te‘âla Şefâ‘atin Müyesser Eyleye Âmin (512 beyit)
- ✓ Zıkr-i Ğaza-yı Hayber Ķal‘anıñ Cengidür Şâhı Merdân ‘Aliniñ Ķâpuyı Ķopardığı [Zikrolunur] (391 beyit)
- ✓ Ğaza-yı Benî Ķarîşe Şâh-ı Merdân Mencülük İle Girdiği Cengidür Zikrolunur (250 beyit)
- ✓ Ğazâ-yı Mezâlzil İbn-i Menâzil ü Şâh-ı Merdân Ķazret-i ‘Âlinüñ Cengidür Zikrolunur (329 beyit)
- ✓ Kışsa-yı Zâtü’l- Ebtâl Ķayse La‘îne Olan Cengidür Zikrolunur (464 beyit)
- ✓ Ğazâ-yı Şâh-ı Merdân ‘Alinüñ Şuya Gidüp Tavķ ile Buluşduğu Cengidür (399 beyit)
- ✓ Ve Ğazâ-yı Şehîd Ca‘fer-i Tayyâr ve Zeyd ve ‘Abdullah Şehîd Oldığı Cengidür Zikrolunur (384 beyit)
- ✓ Resül Şallallâhu Te‘âla Aleyhivesellem Rüm Ve Şâm Sultânları İle Ettiği Âhir Cengidür (262 beyit-bitmemiş mevcut hâli) (Ergenç, 2019: 20)

3.1. Eserin Yazarı

İncelediğimiz eserin kütüphane kayıtlarında yazar adı Zaîfi Pîr Mehmed bin Evrânos bin Nûreddin bin el Fâris olarak kayıtlıdır. Şiirde mahlas olarak şairin adına rastlamıyoruz. Ayrıca müstensih adı ve tarih de yoktur. Çünkü eserin başında ve sonunda eksikler vardır.

Diyanet İslam Ansiklopedisinde bu isimde yer alan şair için; “Adı Mehmed’dir; babasının adı Evranos, dedesinin adı Nûreddin’dir. Lakabı Talışman Hoca olup Zaîfi-i Rûmî diye şöhret bulmuştur. Üsküp yakınlarındaki Karatova’da doğdu. 950’de (1543) yazdığı *Kitâb-ı Nigâristân*’dan doğum yılının 900 (1494-95) olduğu anlaşılmaktadır. Otobiyografik eseri *Sergüzeşt*’e göre çok küçük yaşta iken babasından eğitim aldı. Ardından tahsiline Kadı Bedreddin’in yanında devam etti. Edirne ve Bursa’dan sonra İstanbul’da Sahn-ı Semân medresesinde öğrenim gördü. Dönemin tanınmış âlimlerinden Zenbilli Ali Efendi’den ders okudu. Bir süre Defterdar Abdüsselâm Çelebi’nin oğlu Ahmed Çelebi’ye ders verdi (*Külliyât-ı Zaîfi*, vr. 133a), ayrıca müstensihlik yaptı.” (Coşkun, 2013: 103-104) şeklinde bilgiler vardır. Burada *Siyer-i Nebî* adında herhangi bir eserinden bahsedilmemekte ise de *Gazavatü’n-Nebî* adlı eseri kayıtlarda geçmektedir. Büyük ihtimalle bu eser bahse konu incelediğimiz eserdir.

3.2. Zaîfi’nin Eserleri

Çoğunluğu Farsçadan tercüme olan, geneli mesnevi tarzında yazılmış on sekiz eserinin çoğu, külliyatında yer almaktadır.

- ✓ *Divan*: Yedi kaside, iki terci-i bent, dört murabba, birer muhammes, müseddes, müstezat 354 gazel, otuz tarih (on dördü Türkçe, on ikisi Farsça, dördü Arapça), yirmi kıta (on yedisi Arapça), hece vezninde sekiz manzume, yirmi sekiz rubai başlıklı kıta (üçü Farsça), dört lügaz, beş muamma, beş beyit (Farsça), yirmi altı müfretten (üçü Farsça) oluşan divanı mürettep değildir.

- ✓ *Sergüzeşt-i Zaîfî*: İçinde “Aşkî vü Ma‘şûk” adlı bir hikâye ile “Fâl-i Mürgân” adlı bir falname bulunan (Kurnaz, s. 221-234) otobiyografik eserde şair Osmanlı tarihiyle bağlantılı olarak hayatını anlatır.
- ✓ *Gülşen-i Mülûk*: Padişahlara nasihat vermek için yazılan bu manzum-mensur eserdir.
- ✓ *Cevâhîrnâme*: Ahmed bin Abdülazîz Gevherî’ye ait aynı adlı Farsça eserin çevirisidir.
- ✓ *Münşeât*: Arapça, Farsça, Türkçe mektuplardan meydana gelen eser külliyyatının içinde yer almaktadır.
- ✓ *Kitâb-ı Nigârîstân ve Hadîka-i Sebzîstân*: İran şairlerinden Sa‘dî-i Şîrâzî’nin *Gülistân*’ının Türkçe tercümesidir.
- ✓ *Gülşen-i Sîmurg*: Ferîdüddin Attâr’ın *Manţıku’t-tayr*’ının manzum tercümesi olan eserdir.
- ✓ *Bostân-ı Nesâyh*: Attâr’ın *Pendnâme*’sinin genişletilmiş Türkçe manzum tercümesidir.

Zaîfî’nin bunların dışında *Kitâb-ı Bâğ-ı Behîşt* (*Bostân tercümesi*), *Sabri’l-mesâyh*, *Sûret-i Vakfiyye-i ibn Mihâl Ali Beg*, *Mesnevi* (isimsiz), *Risâle-i İmtihâniyye*, *Risâle-i Vücûdiyye* ve ona ait olduğu söylenen *Gazâvâtü’n-Nebî* adlı eserleri mevcuttur (Coşkun, 2013: 103-104).

3.3. Zaîfî Hakkında Yapılmış Çalışmalar

- ✓ *Divan*: Eser üzerine Kâmil Akarsu’nun hazırladığı doktora tezi kısaltılarak basılmıştır. Akarsu, Kâmil. (*Rumelili Za’îfî: Hayatı, San’atı, Eserleri ve Divanından Seçmeler*. İstanbul: MEB Yay.)
- ✓ *Sergüzeşt-i Zaîfî*: Bir kısmı Robert Anhegger tarafından yayımlanan eser üzerine daha sonra Mehmet Ali Üzümcü yüksek lisans tezi hazırlamıştır. (*Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî*, 2008, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- ✓ *Gülşen-i Mülûk*: Bu manzum-mensur eseri Abdülhakim Koçin neşretmiştir (Ankara 2005).
- ✓ *Cevâhîrnâme*: Fatma Sabiha Kutlar tarafından yayımlanmıştır (*Klasik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhîrnâme*, Ankara, 2005).
- ✓ *Tercüme-i Manzûme-i Gülistân* adıyla da anılan eser üzerine Fatma Büyükkarcı Yılmaz doktora tezi hazırlamıştır. (Büyükkarcı Yılmaz, Fatma 2001, *Zaîfî’nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigaristan-ı Şehrîstan-ı Dirahistan-ı Sebzistan*. (II cilt). Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi)
- ✓ *Gülşen-i Sîmurg*: Ferîdüddin Attâr’ın *Manţıku’t-tayr*’ının manzum tercümesi olan eser üzerine Ali Rıza Özuygun yüksek lisans (*Zaîfî Pir Mehmed ve Gülşen-i Sîmurg: Tenkidli Metin ve İnceleme*, 1993, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Berrin Uyar Akalın doktora tezi hazırlamıştır.
- ✓ *Bostân-ı Nesâyh*: Abdülhakim Koçin eseri yüksek lisans tezi olarak neşre hazırlamış, eser ayrıca Ümit Tokatlı tarafından neşredilmiştir (*Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyh*, Kayseri 1995) (Coşkun, 2013: 103-104).

3.4. Zaîfî Mahlaslı Diğer Şairler

Türk edebiyatında Zaîfî mahlasını kullanan bildiğimiz beş şair daha bulunmaktadır. Bu şairlerin 15.ve 16. yüzyılda yaşadığı bilinmektedir ve hiçbirisi eserin müellifi olarak görülemez.

Zaîfî mahlasını kullanan şairlerden biri 16.yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman’ın şehzadelerinden Sultan Cihangir’dir. Cihangir çok genç yaşta öldüğünden bu eserin ona ait olma ihtimali düşük olarak değerlendirilebiliriz.

16. yüzyılda yaşayan bir diğer şair ise Hocaşâde adıyla tanınan Mehmet Çelebi’dir. Hocaşâde ilmî çalışmalarının yanı sıra Nakşibendî tarikatıyla ilgilenmiştir.

16. yüzyıldaki Zaîfi mahlaslı başka bir şair İbrahim Gülşenî'nin halifelerindedir. Şiirlerinin çoğu naziredir ve içerik olarak tasavvufu işleyen şiirleri vardır. Bizim metnimizi ise tasavvufi bağlamda değerlendirmek yanlış olur.

15. yüzyıldaki Zaîfi mahlaslı şairlerden biri Kanuni Sultan Süleyman döneminde yaşamış ve geçimini esnaflıkla sağlamıştır. Bu şairin bilindik bir eseri kaynaklarda görünmemektedir.

15. yüzyılda Zaîfi mahlasını kullanan bir diğer şair de Mehmet'tir. Tasavvufu ilgili bir kitabı bulunmaktadır. Bunun yanı sıra II. Murat'ın gazalarını nazmetmiştir.

3.5. Eser İncelemesi

Zaîfi'nin Siyer-i Nebî adlı eserinin kısa bir incelemesi yapıldığında eserin hüviyetinin temel edebî kaidelere uygun olduğunu görmekteyiz.

3.5.1. Vezin

Eser mesnevi nazım şekliyle tertip edilmiş olup kısa aruz kalıplarından olan “fâ‘ilâtün/ fâ‘ilâtün/ fâ‘ilün” kalıbı ile yazılmıştır.

Eser boyunca birçok yerde aruz kusurunu hatta veznin aksadığı dizeleri görmek mümkündür. Elimizdeki el yazmanın, eserde söylenmese de, bir istinsah ürünü olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle veznin aksadığı dizelerde müstensih kusurlarının olduğunu öngörülebilir. Düzeltilebilecek durumda olan ve tahmin edilebilen dizeler düzeltilmiştir. Vezin ve kafiye zaruretinden dolayı yapılan zorunlu eklemeler “[]” ile gösterilmiştir. Diğerleri ise öylece bırakılmıştır. Veznin aksadığı yerleri tek tek incelemek oldukça güç olduğundan inceleme kısmında aksayan dizeler dipnotta belirtilmiştir. Veznin aksadığı birkaç dizeyi (*) şöyle örneklendirebiliriz (Ergenç, 2019: 22-25):

Rāvî der bir gün ol fahr-i ‘âlem Muştafâ (*) Şahibü’ş-şıdk u imâmü’ş-şafâ	(1a/9)
Pâdişâh işidicek bu sözi (*) Kakıdı öyle kana döndi gözi Pâsbânlar çün ‘Alî[yi] gördiler (*) Pâdişâhın hizmetine irdiler	(3b/113) (3b/109)
Gözi tuş oldı gözine (*) Heybetinden kôrku düşdi özine	(6b/232)
Rāvîder bir gün ol fahr-i ‘âlem Muştafâ (*) Şahibü’ş-şıdk u imâmü’ş-şafâ	(1a/9)

3.5.2. Kafiye

Metin incelendiğinde mesnevide çoğunlukla tam ve zengin kafiyenin kullanıldığı görülür.

Tam kafiye kullanılan beyitlerden birkaç örnek:

Çerisi var hesapsız gelmez **dile**
Meğer anuñ sağışını Hakk **bile**

(1b/23)

Ey nice ‘avretleri **tul** eyledi
Ganileri aç [u] yo^h**sul** eyledi

(1b/26)

Zengin kafiye kullanılan beyitlerden birkaç örnek:

Ol nebiniñ ciğerini **tağladı**
Yağlıgın yüzüne tıtdı **ağladı**

(2a/54)

Hiç andan çıkmağa bulmaz **delîl**
Kuş kafesinde nitekim olur **zelîl**

(2b/71)

Redifli beyit örneği;

Elinde nîzesi meydâna girdi

Şāhiñ [ol] cengine merdāne girdi (40b/1691)

Kim Müzelzil kal'aya çün girdi **dir**
Kapusın tiz yapuban tırurdu **dir** (34a/1418)

Cinaslı kafiye örnekleri;

Tedbîr ile girmeyen kişi **yola**
Pişmān olur şonra şaķalın **yola** (3a/76)

Şanasın hañçerlerinden kān **tamar**
Harbe içinde ne boyun kor ne **tamar** (4b/158)

3.5.3. Dil ve İmla Özellikleri

Metinde Eski Türkçe yapısına ait eklere sıkça rastlanılmaktadır. Fakat eserin dil yapısı eserin yazıldığı dönemden yola çıkarak daha özel bağlamda Eski Anadolu Türkçesi çerçevesinde değerlendirilmiştir.

- ✓ Eserde Eski Anadolu Türkçesine ait kelime başı “t” sesi bazen “d” ye dönüşmüş bazen de korunmuştur:
- ✓ tırur(5a/165), tuta (5a/169), düşüb (5b/189) gibi örnekleri metinde görebiliriz.
- ✓ Eski Türkçede kullanılan emir ikinci şahıs -ğll ekine metinde sıkça rastlamaktayız:
- ✓ eylegil (5b/195), söylegil (5b/195), getürgil(41a/1727), vergil(45b/1922)
- ✓ Bunun yanı sıra birinci şahıs emir ekiyle çekilen fiiller de bulunmaktadır ve yuvarlaklaşma açıkça kendini gösterir. Bu Eski Anadolu Türkçesine de ait bir özelliktir.
- ✓ ideyüm (47a/1967), keseyüm (39b/1658), yürüeyüm (45a/1882), diyeyüm (48b/2041)
- ✓ Yine Eski Anadolu Türkçesi özelliği olarak -ısAr eki, gelecek zaman eki olarak metinde görülmektedir

Ġāziler ol günde emîn olısar
Ol haberden oluban göyünüser (3a/83)

- ✓ Eserde geçen -ubAn zarf fiil eki de Eski Anadolu Türkçesi eklerindedir ve metinde sıkça görülmektedir.
- şıçrayuban (6b/230) (7a/255), çağıruban (51a/2150), oturuban (8b/323)

Leşkeri çün gördü öldi begleri
Haykıruşuben söylediler her biri (34b/1451)

- ✓ Metinde geçen ve günümüzde “bahçe” olarak yazılan kelime “bakça” olarak yazılmıştır.

Pencereler kamosı sîm ile zer
Bağçalar içinde ahûlar gezer (6b/207)

- ✓ Eski Anadolu Türkçesinde dur- veya tır- fiili -p; -İp/-Up zarf-fiil ekiyle birlikte de kullanılmakta ve belirsiz geçmiş zamanı ifade etmektedir.
- ✓ Metinde geçen ejderha kelimesi “ezderha” olarak yazılmıştır.

Dediler kim bu kadar sözce kişi
İşleye bu ezderhaya bu işi (9a/342)

- ✓ Metinde b/p değişimleri görülür. Örneğin: “Pehlivan” kelimesi çoğu yerde “b” harfi kullanılarak yazılmıştır.

Şāh anı gördi [dahı] hoş behlivān
Pes müdāra eyledi anuñla hemān (26a/1081)

Bir 'alem verdi Zübeyre pes hemān
Aldı tırdu şol cenāhtan behlivān (37b/1571)

Ġātı zorlu idi gāyet behlivān
Biñ kişiye şayılırdı ol cevān (38a/1593)

- ✓ Ardından anlamında kullanılan “pes” kelimesi bazı yerlerde “b” harfiyle bazı yerlerde “p” harfiyle yazılmıştır. Fakat yazım birliği nedeniyle hepsi “b” harfi kullanılarak çeviriye geçilmiştir.

Bes dedi ol nāmeyi oğu ‘Alî
Kim Müselmānlar işitsün yā velî (16a/638)

- ✓ Bazı yerlerde bulunma eki yerine, ayrılma eki kullanılmış bazı yerlerde ise tam tersi bir durum olmuştur.

Öñlerince beş kadem bir şeh-süvār
Kim elinden nürdan bir hārbe var (28b/1190)

- ✓ “yayan” kelimesi metinde “yayak “ olarak geçmektedir.

Yayağ oldı gördi mü’ minler anı
Kim atından iri Tañrı aşlanı (18a/747)

Kendüsi yayağ yürüdi üstüne
Ol Müzelzil birle cengüñ kaçdına (33b/1406)

- ✓ Metinde -Ib, -Ub olarak yazılan zarf-fiil ekleri -Ip, -Up haline çevrilerek yazılmıştır.

Taşradan işidiþ mü’ minler ünin
Bildiler girmiş hişāra şāh-ı dñ (35a/1458)

On iki biñ pāsbānı vardurur
Gice gündüz gözleyip kulluğ kıılır (2a/36)

3.5.4. Anlatım ve Üslûp Özellikleri

Metin genel itibariyle kolay ve anlaşılır bir dille halka hitap edecek şekilde yazılmıştır. Şu an kullanmadığımız kimi eskicil sözcüklere metinde sıkça rastlamaktayız. Ayrıca şair Türkçe deyim ve atasözlerinden metinde yararlanmış. Edebî sanatlarla imkân dâhilinde şiirinde başvurmuştur.

- ✓ Şair metinde iktibas suretiyle bir ayete yer vermiştir. Bu ayet;” Hurma ağaçlarından kestikleriniz veya kesmedikleriniz de ancak Allah’ın izniyledir. Bu fâsikların perişan olmaları içindir.” mealindeki “Ma kaçā ‘tum min lînetin ev terektumûhâ kâimeten alâ usûlihâ fe bi iznillâhi ve li yuhziyel fasikin” (59. Haşır/5) ayetidir.

Fakat yazar ayetteki bazı harfleri değiştirerek eksik iktibas suretiyle şiirde bu ayete yer vermiştir.

Ez kaçā ‘tum min lînetin ev terektumûhâ
Kâimeten alâ usûlihâ fe bi iznillâh (26a/1098)

- ✓ Metinde çoğu kelime harekesiz olmakla birlikte bazı kelimeler harekeli olarak yazılmıştır.

- ✓ “ء” işareti bazı kelimelerde belirtme hal eki olarak kullanılmıştır.

- ✓ Arapça elif harfi (ل) kelime okutucu olarak sözcük içlerinde sık olarak kullanılmıştır.

3.5.5. Metinde Yer Alan Bazı Türkçe Eskicil Kelimeler

anda: oraya, orada

Pādişāhñ katına irdi ‘Alî
Varıcağ anda neler gördi velî (6a/215)

andan: ondan sonra

Geçdi andan dañı gitdi bir zemān
Üçüncü kaçuya irişdi hemān (4b/152)

berk: sağlam, sıkı, muhkem, kuvvetli.

Abā ecdād dñnin terk eylemişler
Muhammedle ahdi berk eylemişler (22a/925)

bile: birlikte, beraber

Dediler kim Gerdüşa kim durasın

Bizimle [ora]ya bile varasın	(31a/1299)
birle: ile	
Ḥalāvet birle söyledi kelāmı Bezenmiş ḥüsn-i ḥulķile temāmı	(45b/1910)
buncalayın: bunun gibi, böyle.	
Ne kimsenüñde gördiği var Buncalayın bir ulu muḥkem divār	(5b/186)
bunda: buraya, burada	
Nedir adıñ nireden ilüñ seniñ Bunda nete olduğı düşdi yoluñ	(6b/237)
çeri: asker	
‘Alî ol meydānıñ içinde turur Çeri kendü қаsrına geldi görür	(9b/374)
daḥı : dahi, de	
İkisini daḥı tarumār ider Geçer andan birine daḥı gider	(10a/392)
dir-: toplamak, biriktirmek	
Dediler yüz deve saña virelüm Daḥı on biñ filleri direlüm	(13b/532)
gön: deri	
Boladıñ üstüne ḥām deve göni Beş kat urup muḥkem etmişler anı	(40/1721)
göyün-: yanmak	
Şefķati yok hiç göyünmez özi Vey ol eyle kim döne onuñ özi	(1b/28)
gürbüz: kuvvetli	
Anlarıñ bir uluları var idi Behlivān gürbüz erdi Merḥab idi	(18b/765)
içre: içinde, arasında.	
Turdı meydān içre cevlan eyledi Yā Muhammed leşkeri diñleñ dedi	(24b/1051)
irte: ertesi, gelecek, sabah, yarın, ertesi	
Çavuşı iki biñdurur ey ḥoca Du ‘ā kıılır sultāna irte giçe	(6a/218)
ıssı: sıcak	
Ben kılavuz olayım uyuñ baña Issı olmadan çıkalum bir yaña	(31b/1327)
kaçan: ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman, vakta ki, nasıl, ne suretle, ne vakit.	
Dedi Ḥuccāş ki Müselmān olurum ben Kaçan işidir pişmān olurum ben	(14b/585)
kaķı-: öfkelenmek, kızmak.	
Şāh-ı Merdān nāmeyi pes okıdı Çün işitdi anı aşḥāb kaķıdı	(15b/634)

kanı: hani, nerede

Pes Resūlu'l-lāh dedikanı 'Alî
Gözleri ağrır dediler ol velî (17b/716)

katı: çok, çok ziyade, pek, şiddetli, iyice, sıkı, sıkı sıkı, gayret

Na're urdı bir katı on eyledi
Ben 'Alîyüm bilmeyen bilsin dedi (27a/1139)

kır-: öldürmek, yok etmek, imha etmek.

Ol Benî Zühre iline varalum
Uralum ol iliñ ħalkıñ kıralum (22a/923)

ķuc-: Kucaklamak.

Ķoynuna girer gelir ķucar anı
Rāĥat olur diñlenür cānı teni (21b/892)

koñşu: komşu.

Düşmānımız vardurur bize yaķın
Ne Tañrı bilür ne koñşu Ĥaķķın (1b/22)

oķu- : Çaķırmak, davet etmek.

Oķudı Miķdādı cenge geldi ol
Bir 'alem evvel aña virdi Resül (23a/972)

oñar-: yoluna koymak, rast getirmek

Ĥaķķ oñarup ħal'aya kim giresin
Ne iş işle[yüp]dürür Ĥaķķ göresin (3a/80)

saĥış: sayı, adet, miktar

Ķerisi var hesapsız gelmez dile
Meger anuñ saĥışını Ĥaķķ bile (1b/23)

şun-: el uzatmak, uzanmak.

Su ki şunşam ħinî bolat yarılır
Gürzi ursam ħara taşa yarılır (39b/1648)

ur-: vurmak, ķarpmak.

Aşlana ķarşu ķişi nice tura
Yay genç yumruĥu bize ura (4a/120)

yaĥşi: iyi, güzel.

Kim bugün öyle olunca ey oĥul
Bil Yehūdiniñ işi yaĥşi degil (19a/781)

yavlaķ: pek, çok, gayet.

Dermānı ħalmadı yavlaķ ol emîn
Emr ider Allāĥü Rabbü'l-'ālemîn (10b/401)

zārılık: ağlamak, sızlamak.

Bu ķadar zārılık idersin saña
Kimden irişdi zulum bildir baña (1b/17)

3.5.6. Metinde Yer Alan Bazı Deyimler

Şair şiirini yazarken o dönemde yaygın olarak kullanılan kimi deyimlerden yararlanmışır. Fikir vermesi açısından bazı örnekleri buraya aldık:

ağzı dili bağlanmak:

ƘorƘudan iki büküldü belleri
Bağlanur ağzı içinde dilleri (4a/123)

aklına başına devşirmek:

‘Aklıña başına dişür şaşmasun
Yahşi söyle kim dilin dolaşmasun (5b/195)

canından bezmek :

Ne kim elinde[n] gelür ise kıılır
Cânımızdan bezer oldıƘ Hakk bilür (1b/29)

ciğerini tağlamak:

Gördiler şanki divân bağlanur
Kāfiriñ cânı ciğeri tağlanur (10a/394)

dili tutulmak:

Belleri kırıldı tutmaz elleri
Gözleri görmez tutuldu dilleri (27b/1147)

diş bilemek:

Vir dağı geldi anı dağı diler
Anıñ ardınca gelene diş biler (12a/460)

gönlü kırılmak:

Kırıkdı gönlü geri döndi ‘ıyān
Kim giderken geldi şeytān pes hemān (19b/808)

gönül bağlamak:

Bağlama gönlüni dünyā mihrine
Kim düşersin rüzgārınıñ Ƙahrına (56a/2352)

gözleri kamaşmak:

Ƙamaşur gözler bakuncağ üstüne
Düşmānidur gör ne verir üstüne (3b/104)

ümidini kesmek:

Kesmedi cânından ümîd behlivān
Geldi bir na‘re avāzı nāgehān (54a/2255)

yere çalmak:

Pes Ƙuşağından tutup aldı anı
Şöyle Ƙaldurup yere çaldı anı (18b/755)

yüzü ışımak:

Virem yarın ‘alem ben bir kişiye
Kim mü’ minler yüzi andan ışıya (17b/112)

3.5.7. Nüşa Tavsifi

Siyer-i Nebi adlı eser Ankara’da Millî Kütüphanesi’de 06 Mil. Yz. 3824 arşiv numarasıyla kaydedilmiştir. Boyutları: 230x180x120mm’dir. Yaprak adedi: 73, sayfadaki satır sayısı: 13’tür. Yazı türü: harekeli nesih, kâğıt türü: ay filigranlı kâğıttır.

Cilt başı: Medîne şehrine döndü ol hilāl
Ƙalması geldi bağçe abdukelāl

Cilt sonu: Ƙılıçlar şundu şebdeler üşendi
Ağar Ƙanlar yüreklerden boşandı

Mevcut sekiz hikâyede de şair her anlatımın sonunda;

Kâtibinden Muştafâ ruhına yüz biñ şalavat
Hem âline aşhâbına vesselâm

Tañrı rahat eyleye ol câna
Bir fâtiha üç ihlâs okıya yazana

gibi beyitlerle bölümü bitirmektedir.

3.5.8. Metni Kurarken İzlenilen Yöntem

Metni Latin harflerine aktarırken bazı hususlar esas alınmıştır:

- ✓ Metne yapılan zorunlu eklemeler “[]” işareti ile gösterilmiştir.
- ✓ Metinde yer alan beyitlerde eksik ve zayi olan kelimeler”.....” ile gösterilmiştir.
- ✓ Vezne uymayan mısralar dipnotlarda belirtilmiştir.
- ✓ Kelimelere gelen Farsça eklerin arasına “-” işareti konulmuştur.
- ✓ Vezin aksamaları sebebiyle bazı kelimeler düzeltilmiş, bazı kelimelere hece eklemesi ve çıkarılması yapılmıştır.

3.5.9. Siyer-i Nebî’den Örnek Beyitler

Zaîfî’nin Siyer-i Nebi adlı eserinden örnek olması bakımından ilk kırk beyti buraya alıyoruz. Farklı bir gaza anlatılan her bölümün başında şair tarafından konulmuş başlıklar vardır. Bu başlıkların bir kısmı dua gibi yazılmıştır.

1a (1. Bölüm)

Zıkr-i Ğazâ-yı Muķâtil Şâh-ı Merdân ‘Alinüñ Cengidür
Allâhu Te‘âlâ Şefâ‘atin Müyesser Eyleye Âmîn

1 Aç diliñi söyle ey bülbül ‘ıyân
Kendü ħâliñ kend’özine kıl beyân

Ol ezel gül-zârını zıkr eylegil
Bunda n’içün geldüğüñ fikr eylegil

Kim senüñ yurdiñ degildür bu mekân
Bir temâşâcısın hemân sen hemân

Göñlüñi bağlamağıl bu menzile
Ki şaķın aldanmağıl âb-ı güle

5 Kim bu gülzârıñ beķası yoķdurur
Terk ider seni vefâsı yoķdurur

Söyle mühlet vermiş iken rûziğâr
Tâ kıyâmet senden ola yâdigâr

Kim göñüller şâhı pîr Ğayder söziñ
Cân ili sultân medħidür söziñ

Sîretini ol kerîm peyğamberiñ
Söylegil ol Ğaķķ ħabîbi serveriñ

Râvîder bir gün ol faħr-i ‘âlem Muştafâ¹

¹ Bu dizide vezin aksamaktadır.

- Şahibü'ş-şıdk u imāmü'ş-şafā
- 10 Mescid içre Tañrınuñ peygamberi
Oturdı bile aşhāb cümle yāri
- Ebū Bekr [ü] 'Ömer 'Oşmān [u] 'Alī
Bunlar oturmuş iken dinle hāli
- Bir 'Arab içerü girüben² turur
Yaқasın[ı] yırtar gögsünü urur
- 1b Çağırır derdile der yā Muḥammed
Yire yüzüni urur ider feryād
- Ol kadar nāliş idüben ağladı
Derdile aşhābın cigerin tağladı
- 15 Ḥasretile toprağa urdı yüzi
Muştafānuñ yaş ile taldı gözi
- Ağlayu[p] Tañrı ḥabibi söyledi
Niredensin deyü su'āl eyledi
- Bu kadar zārılık idersin saña
Kimden irişdi zulüm bildir baña
- Yine 'Arab yüzüni urdı aña
Hālini 'arz eyledi Peyğambere
- Tapuñıza yalvarı gelsin kişi
Hāşa kim gide bitmeye anuñ işi
- 20 Dilerüm luṭf idüp ihsān kılasın
Dādımızdı düşmānlardan alasın
- Yemen Ṭa'if olupdurur ilimüz
İşit imdi n'oldı bizim ḥālimüz
- Düşmānımız vardurur bize yaқın
Ne Tañrı bilür ne koñsu ḥaққın
- Çerisi var hesapsız gelmez dile
Meger anuñ sağışını Ḥaққ bile
- Yılda bir kez çerisi evvel direr
Şavaş içün bizim iklīme irer
- 25 Heybet ile ol ili kaḥr eyledi
Nicelerin lezzetin zehr eyledi
- Ey nice 'avretleri ṭul eyledi
Ġanileri aç [u] yoḥsul eyledi
- Öksüz eyledi nice oğlanları
Dökdı nā-ḥaққ yire nice kanları

² girüben, metinde "girip" şeklindedir vezin zaruretinden dolayı düzeltilmiştir.

Şefkati yok hiç göyünmez özi
Vey ol eyle kim döne onuñ özi

Ne kim elinde[n] gelür ise kıılır
Cânımızdan bezer oldık Hakk bilür

30 Hakkı koyup güneşe tapar ol it
Ol 'aşı-yi mel'ün ol merd-i pelîd

Dinde düşmānı sensin yā nebî
Ne dîni vardır anuñ ne mezhebi

'Alfiyi hod bulsa kanın yer idi
Hakkına bunuñ hod neler der idi

Bulur ise bir Müselmān kanını
Şu gibi içer ol Tañrı düşmānı

2a Kāl 'ası vardır anuñ yülek ulu
Dürlü meta 'lar ile içi olu

35 On iki kat burcı vardır kāl' anuñ
Vaşf-ı hālin kim diyebilir anuñ

On iki biñ pāsbānı vardurur
Gice gündüz gözleyip kulluk kıılır

Yediyüz biñ kişi vardır yāy utar
Kamu güçlüdür yüzünde oğ atar

Her birisi oğ urur ise aşa
Demüre batar [vü] mum gibi yaşa

Aña atıla nice deysar kan
Emān ol zalimüñ elinde[n] emān

40 Her biriniñ otuz arşun boyu var
Atlayıncağ şanki bir kara dīvār

...

4. SONUÇ

Kur'ân-ı Kerim'de en güzel olarak tabir ve takdim edilen Hz. Muhammed her yönüyle Müslümanların hayatında önemli bir yer teşkil eder. Bu nedenle onunla ilgili olan her şey kayıt altına alınmaya ve en ince ayrıntısına kadar incelenmeye çalışılmıştır. Bu da edebiyatta siyer ve siyer yazıcılığı olarak adlandırdığımız alanın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu alan Hz. Muhammed'in hayatını, savaşlarını, davranışlarını ele alır ve sanatlı bir üslupla anlatır. İncelediğimiz esere içerik olarak bakıldığında savaş ve savaş kahramanlıklarını anlattığı için bu bağlam daha çok ön plana çıkmıştır. Eser her ne kadar Siyer-i Nebi adı ile anılmış olsa da içerik olarak baktığımızda Hz. Peygamberin gazaları anlatılmıştır. Eserde bulunan mevcut sekiz gazanın çoğunda ve yoğunluklu olarak Hz. Ali'nin de kahramanlıkları anlatılmıştır. Olayların anlatımı ise tarihsel olmaktan çok menkıbevi bir tarzda yapılmıştır.

Elimizdeki yazma incelendiğinde baştan ve sondan kopmuş varakların olduğu açıkça görülmektedir. Eser mesnevi nazım şekliyle yazılmış olmasına rağmen dibace ya da hatime bölümlerinin de olmadığını görmekteyiz. Elimizdeki mevcut kısımlar içinde şiirde şairin mahlasına ya da müstensih adına veya istinsah tarihine rastlamıyoruz.

Elimizdeki manzumenin hiçbir yerinde şairin mahlası geçmemekle birlikte Kütüphane kayıtlarında eserin Zaîfî Pîr Mehmed bin Evrânos bin Nûreddîn bin el Fâris'e ait olduğu bilgisi vardır. Şairin 16. yüzyılda yaşamasından dolayı eserin 16. yüzyıla ait bir metin olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Ayrıca metnin dil özelliklerine bakıldığında çoğunlukla Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri barındırması bu tezi destekler niteliktedir.

Yaptığımız çalışmada elde ettiğimiz bazı diğer tespitleri de burada sıralayabiliriz:

- ✓ Elimizdeki mevcut manzume 8 bölümden oluşmaktadır. Mevcut hâliyle toplam 2991 beyit vardır.
- ✓ Eser aruzun remel bahri (Fâ' ilâtün/ Fâ' ilâtün/ Fâ' ilün) ile yazılmıştır.
- ✓ Eserde Eski Anadolu Türkçesi dil özellikleri yoğun bir şekilde kendini gösterir.
- ✓ Eserde Türkçe eskicil kelimeleri görmekteyiz.
- ✓ Zaîfî üslubunu güçlü kılmak için Türkçe deyim ve atasözlerinden yararlanmıştıdır.
- ✓ Şiirde bolca görülen aruz hatalarının müstensih kaynaklı olduğunu tahmin edebiliriz. Onun için çok bariz ve düzeltilmesi mümkün olan bazı aruz ve yazım hataları düzeltilmiştir.

KAYNAKÇA

- A'zâmî, M. M. (1992). *Dirâsâtu Fi'l-Hadîsi'n-Nebeviyye ve Târîhi Tedvînih-I*, el-Mektebû'l- İslâmî, Beyrut/Dimeşk/Ammân.
- Abdulgânî, M. H. (1980). *et-Terâcîm ve's-Siyer*, Kahire.
- Bilmen, Ö. N. (1968). *Hukûk-ı İslâmiyye ve İstilahât-ı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Yayınları, C.III, İstanbul.
- Coşkun, V. S. (2013). “Zaîfî” md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 44, ss.103-104, İstanbul.
- Çiçekler, M. (2009). “mesnevi” md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 31, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2005). *Osmanlıca- Türkçe Lûgat*, Aydın Kitabevi Yay., Ankara.
- Ergenç, Ş. N. (2019). *Zaîfî'nin Siyer-i Nebî Adlı Eseri (Metin-İnceleme)*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.
- Erşahin, S. (2000). “Türklerin Hz. Muhammed Hakkındaki İlk Bilgi Kaynaklarından Kısas-ı Enbiyalar: Kısas-ı Rabguzi Örneği” *Diyanet İlmî Dergi*, Hz. Muhammed Özel Sayı, Ank.
- Fayda, M. (2009). “Siyer ve Megâzî” md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt: 37, ss. 324-326, İstanbul.
- Günaltay, Ş. (1991). *İslâm Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*, (Haz.: Yüksel Kanar) Endülüs Yayınları, İstanbul.
- Hızlı, M. (1992). “Siyer” md., *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, Şamil Yayınları, C.V, ss.428-429, İstanbul.
- İzmirli, İ. H. (1996). *Siyer-i Celile-i Nebeviye*, Mukaddemat: İ. Hakkı Uca, Esra Yayınları, Konya.
- Kaplan, Y. (2006). *Erzurumlu Kadı Mustafa Darîr'in Kitâb-ı Siyer-i Nebî'si*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara,
- Öz, Ş. (2006). *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Özdemir, M. (2007). “Siyer Yazılığın Üzerine”, C.4, Milet ve Nihal-İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi, S. 3, Eylül-Aralık.
- Özkan, H. (2013). “Zührî” md., *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.44, ss.544-549, İstanbul.
- Özpinar, Ö. (2005). *Hadis Edebiyatının Oluşumu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Öztoprak, N. (2010). “Türk Edebiyatında Manzum Siyerler”, *Uluslararası Mevlid Sempozyumu*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.

Poyraz, Y. (2014). *Hâkim'in Siyer-i Nebîsi (Acâ'ibü'l-Ahbâr fi İhbari Seyyidü'l-Ahyâr)*, Çatı Kitapları Yay. İstanbul.

Sezgin, M. F. (1957). "İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadîsin Ehemmiyeti", *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi*, C.II, İstanbul.

Uzun, M. (2009). "Siyer ve Megâzî" md. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.37, ss.324-326, İstanbul.

Yardım, A. (1989). "Hz. Peygamber'i Anlatan İlim Dalları ve Şemâil Nev'i", *Diyanet Dergisi*, Peygamberimiz (SAV) Özel Sayısı, Dinî, İlmî ve Edebî Üç Aylık Dergi, Ankara.

EK

YAZMA ESERDEN ÖRNEK GÖRÜNTÜLER

1a (ilk sayfa)

1b-2a

2b-3a

